

Vastuullista ruokaa

Helsingin yliopisto
Käyttäytymistieteellinen tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Kotitalousopettajan koulutus
Ainedidaktinen kehittämisprojekti
Kasvatustiede
Huhtikuu 2015
Heikki Koskinen, Antti Rantamoija-
nen & Satu Rumbin

Ohjaaja: Päivi Palojoki

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Käyttätymistieteellinen		Laitos - Institution - Department Opettajankoulutuslaitos	
Tekijä - Författare - Author Koskinen Heikki, Rantamoijanen Antti & Rumbin Satu			
Työn nimi - Arbetets titel Vastuullista ruokaa			
Title Responsible food			
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Ainedidaktinen proseminaari / Päivi Palojoki, Anne Malin		Aika - Datum - Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p><i>Tavoitteet.</i> Ainedidaktisen kehittämisprojektin tarkoituksena oli kehittää uudenlaisia lähestymistapoja kotitalousopetukseen ja sen sisältöihin, kokeilla niitä käytännössä ja arvioida toteutuksen käytettävyyttä. Tehtävänantona oli “opeta toisin”, minkä kotitalouden kontekstissa voidaan katsoa tarkoittavan oppituntien perinteisestä teoria-ruoanvalmistus-jälkityöt -rakenteesta irtautumista. Opetuskokeilumme yleisenä tavoitteena oli vastuullisuuskasvatuksen näkyväksi tekeminen kotitalousopetuksessa. Tyypillisesti vastuullisuusteema läpäisee, tai sen ainakin tulisi läpäistä, kotitalousopetuksen koko kenttä. Emme kuitenkaan olleet kovin vakuuttuneita tästä. Ajatusta vahvisti myös Wennosen (2014) vastikään valmistunut pro gradu -työ, jonka aiheena oli vastuullisuuskasvatus kotitaloudessa. Päätimme lähteä kehittämään tapaa, jolla aiheen näkyvyydestä voitaisiin varmistua.</p> <p><i>Menetelmät.</i> Suunnittelimme kolme opetuskertaa kestävästä opetuskokonaisuudesta, jonka aiheena oli vastuullinen ruokakäyttätyminen. Opetuskokonaisuuden suunnittelun taustalla oli sosiokulttuurinen oppimiskäsitys sekä ilmiöpohjainen oppiminen. Tarkasteltavana ilmiönä oli ruuan vastuullisuus. Pyrimme vahvistamaan sosiaalista ja kulttuurista oppimista integroimalla opetusta entistä vahvemmin ympäröivään yhteiskuntaan lähtemällä koulun seinien ulkopuolelle oppimaan. Lisäksi kutsuimme kouluun asiantuntijan opettajakunnan ulkopuolelta. Opetuskokeilumme toteutettiin kotitalouden valinnaiskursseilla, kolmella peräkkäisellä 120 minuutinkestoisella opetuskerralla. Opetettavassa ryhmässä oli 16 oppilasta, joista yksi oli 8- ja loput olivat 9-luokkalaisten. Opetuskokeilun kaikki opetuskerrat toteutettiin yhteisopetuksena. Vastuupettajia oli kerrasta riippuen 2-3. Kaikilla opetuskerralla käsiteltiin ruoan vastuullisuutta ja vastuullista ruokakäyttätymistä, mutta hieman eri painoituksin. Jokaisella kerralla kertasimme myös edellisillä kerroilla käsitellyjä asioita. Nimesimme kokonaisuuden opetuskerrat pedagogisten ratkaisujen mukaan seuraavasti 1) asiantuntijavierailu, 2) koulun ulkopuoliset oppimisympäristöt, ja 3) tiedon jakaminen.</p> <p><i>Tulokset ja johtopäätökset.</i> Oppilaat suhtautuivat vastuullisuusaiheen käsittelyyn myönteisesti. Opetuskokeilun tulosten perusteella perinteisestä kotitaloustunnin rakenteesta on syytä pyrkiä irrottautumaan, jotta mielenkiinto uuteen asiaan saadaan herätettyä. Koulun ulkopuoliset oppimisympäristöt ja tyypillisestä opettaja-oppilas vuorovaikutussuhteesta poikkeavat vuorovaikutustilanteet asiantuntijan kanssa luovat hedelmällisen maaperän opitavalle asialle ja lisäävät kiinnostusta. Samalla koulun ulkopuoliset tahot oppivat nuorista ja heidän elämismaa-ilmastaan ja vastavuoroinen oppiminen mahdollistuu. Oppilaiden käsitykset ruoan vastuullisuudesta ja vastuullisesta ruokakäyttätymisestä syntyivät ainakin jonkin verran opetuskokeilun aikana. Mielestämme vastuullisuuskasvatuksen tulisi näkyä nykyistä vahvemmin ja selkeämmin peruskoulun kotitalouden opetuksessa.</p>			
Avainsanat - Nyckelord Ruokahävikki, ruuan vastuullisuus, vastuullisuuskasvatus, ilmiöpohjainen oppiminen, OPS 2016			
Keywords Food waste, food responsibility, global responsibility education, phenomenon based learning, National Core Curriculum 2016			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopisto, Siltavuorenpenger 10, tila 329			

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 VASTUULLISUUS	2
2.1 Vastuullisuuden opettaminen ja vastuuseen kasvaminen	2
2.2 Vastuullisuus kotitalousopetuksessa	3
3 OPETUSKOKKEILUN TEOREETTINEN TAUSTA	4
3.1 Sosiokulttuurinen oppimiskäsitys	4
3.2 Ilmiöpohjainen oppiminen	5
3.3 Monipuoliset oppimisympäristöt	7
4 OPETUSKOKKEILU	8
4.1 Tavoitteet	8
4.2 Toteutus	8
4.2.1 Opetuskokeilun lähtötilanne	8
4.2.2 Ensimmäinen oppitunti	9
4.2.3 Toinen oppitunti	10
4.2.4 Kolmas oppitunti	12
4.3 Yhteenvedo ja arviointi	13
5 POHDINTAA	15
SUMMARY	17
LÄHTEET	19
LIITTEET	20

1 Johdanto

Kun raha, ihmiset ja tieto liikkuvat aiempaa vapaammin ja tavaroita, ruokaa ja vaatteita tulee eri puolilta maailmaa markkinoillemme, kohtaamme entistä enemmän valintoja. Tekemämme valinnat voivat olla vastuullisia tai vastuuttomia tai jotakin siltä väliltä. Joka tapauksessa vaihtoehtojen määrän kasvaessa vastuullisten valintojen tekemisestä tulee entistä hankalampaa. Kotitalous on yksi harvoista oppiaineista koulussa, joissa opiskellaan näiden arjen valintojen tekemistä. Selma Wennosen (2014) tuore vastuullisuuskasvatusta kotitaloudessa käsittelevä pro gradu -tutkielma osoittaa, että vastuullisuuskasvatusta perusopetuksen kotitaloudessa sekä kotitalousopettajan koulutuksessa pidetään tärkeänä, mutta se on hyvin pirstaloitunutta ja implisiittistä.

Kestävä kehitys ja ekologisuus ovat uudelle, valtakunnalliselle opetussuunnitelmalle (POPS 2014) varsin ominaisia teemoja. Vastuullisuus voi tarkoittaa vastuun ottamista hyvin erilaisista näkökulmista. Teemaa voidaan tarkastella laajasti sosiaalisesta, taloudellisesta tai ekologisesta näkökulmasta ja sitä voidaan kotitaloudessa luontevasti lähestyä esimerkiksi ruoan tai tekstiilien ja niihin olennaisesti liittyvien toimintojen kautta. Vastuullisuus liittyy päivittäisiin elämänvalintoihin, kuten kulutusvalintoihin ja ruokailutottumuksiin. Tästä syystä juuri kotitalous tarjoaa oppiaineena erinomaiset edellytykset vastuullisuuden käsittelyyn.

Ainedidaktinen kehittämisprojektimme koostuu kolmen opetuskerran opetuskokeilusta, jonka kantava teema on vastuullisuus. Sosiokulttuurinen oppimiskäsitys, ilmiöpohjaisuus ja koulun ulkopuolinen yhteistyö luovat projektimme teoreettisen viitekehyksen jo osin uutta opetussuunnitelmaa mukaillen. Pyrkimyksemme on käsitellä vastuullisuutta siten, että opetus olisi mahdollisimman lähellä oppilaiden omaa kokemusmaailmaa. Koemme, että ilmiön tuominen mielekkäällä tavalla osaksi oppilaiden omaa kokemusmaailmaa, on opetuskokeilun suurin haaste. Pyrimmekin opetuskokeilun myötä saamaan selville, mitä vastuullisuus voisi tarkoittaa 7–9-luokkalaisten nuoren arjessa.

Käytämme opetuskokeilussa mahdollisuuksien mukaan tavallisesta luokahuoneesta poikkeavia oppimisympäristöjä ja lisäksi pyrimme toteuttamaan yhdelle oppitunnille asiantuntijavierailun koulumaailman ulkopuolelta. Ainedidaktisen projektityön johtaja-

tuksena toimii motto ”Opeta toisin”. Motto liittyy ajattelutapaan opetuskokeilun taustalla. Vastuullisuus-projektin tarkoituksena ei ole keksiä pyörää uudelleen, vaan avartaa omia käsityksiä ja kokemuksia kotitalousopettajuudesta.

2 Vastuullisuus

Vastuullisuus on välinpitämättömyyden vastakohta. Ihminen vastuullisesti toimiessaan ottaa huomioon eri näkökulmia, joiden pohjalta hän päätyy valitsemaan tietyn tavan toimia. Vastuullisuus on monitasoista; se voi ilmetä vastuun ottamisena omasta hyvinvoinnista aina globaalin hyvinvoinnin kysymyksiin. Vastuullisuus on oikeastaan yksi hyvinvoinnin edellytyksistä ja se kytkeytyy hyvin läheisesti myös kestävään kehitykseen ja sen osa-alueisiin, jotka käsittelevät taloudellista, sosiaalista sekä ympäristön hyvinvointia. Vastuullisuus viittaa esimerkiksi yksilön suhtautumiseen vastuullisuuteen ja vastuuseen (Wennonen, 2014, s. 5).

2.1 Vastuullisuuden opettaminen ja vastuuseen kasvaminen

Koulun keskeisenä tavoitteena on kasvattaa oppilaita vastuullisiksi kansalaisiksi yhdessä kotien kanssa (Perusopetuslaki, 628/1998). Uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, ss. 13–14) vastuullisuuden koko kirjo yksilön vastuusta omasta itsestään ja hyvinvoinnistaan aina globaaliin vastuuseen saakka tulee mainituksi jo opetuksen arvoperustassa. Vastuu, vastuun ottaminen, vastuun kantaminen ja vastuullisuus termit kulkevat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa mukana kautta linjan aina yleisestä osasta oppiainekohtaiseen ja eri vuosiluokista eri oppiaineisiin. Perusopetuksen tehtävänä on muun muassa opettaa oppilasta ottamaan vastuuta tulevaisuutta rakentavista valinnoista (POPS, 2014, s. 16).

POPSin (2014) yleisessä osassa vastuullisuuden katsotaan kuuluvan sivistykseen ja sen nähdään muun muassa vaikuttavan oppilaan kykyyn toimia entistä itseohjautuvammin. Uudessa OPSissa vastuullisuus liitetään keskeisesti myös teknologiataitoihin (ks. esim. POPS, 2014, s. 21). Vastuu ympäristöstä ja kestävään tulevaisuuteen suuntautuminen on yksi koulun toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavista periaatteista ja koulun kaiken toiminnan tulisikin ilmentää sitä. Realistisen ja käytännöllisen asenteen katsotaan vah-

vistavan oppivan yhteisön kasvua ympäristövastuullisuuteen. POPSin mukaan oppilaita tulee ohjata olemaan vastuussa sekä henkilökohtaisista että yhteisistä tavoitteista ja oman työskentely suunnittelun ja arvioinnin katsotaan edistävän vastuun ottamista oppimisesta ja työskentelystä koulu yhteisössä.

Jotta vastuullisen ajattelun ja toiminnan voi omaksua, tarvitaan sekä tietoa että kiinnostusta asioita kohtaan. Vastuullisuus voidaan nähdä ulkoapäin tulevana velvoitteena tai palkitsevana ja oman toiminnan suuntaamista helpottavana asiana (Wennonen 2014, s. 5). Vastuullisuuden opettamisessa tärkeää on siis pohtia, miten olisi mahdollista saada oppijat kokemaan vastuullisuus merkitykselliseksi ja nimenomaan toiminnan suuntaamista helpottavaksi eikä pelkäksi velvollisuudeksi. Jotta jokaiselle löytyisi tarttumapintaa opetuksessa, on vastuullisuuden teemoja syytä pyrkiä tarkastelemaan niin yksilön näkökulmasta kuin yhteisön ja luonnon ympäristön näkökulmistakin. Lopussa nämä kaikki kuitenkin kietoutuvat yhteen. Vastuullisuuden käsitteleminen myös eri mittakaavoissa, välillä itseä koskevasta maailmanlaajuiseen, tarjoaa lisää mahdollisuuksia löytää asioille merkitys.

2.2 Vastuullisuus kotitalousopetuksessa

Koulussa usein niin opettajien kuin oppilaidenkin suusta kuultu sanonta “pidä huoli omista asioistasi” on jossain määrin ongelmallinen vastuullisuutta ajatellen, ainakin kotitaloustunneilla, missä toimitaan ryhmässä. Ylenpalttinen yksityisyyden ja yksilöllisyyden korostaminen hankaloittavat laajemman vastuullisuuden syntymistä. Vastuullisuutta on luontevinta opetella ryhmässä. Ryhmän toimintaa ajaa yhteinen tavoite, johon pääsemiseksi tarvitaan jokaisen ryhmän jäsenen panosta. Jos joku ryhmän jäsenistä ei kannu vastuutaan, muut ryhmän jäsenet voivat kyllä hoitaa laiminlyödyn tehtävän, mutta tehtävän laiminlyönyt saa silloin osakseen ryhmän arvostelun. (ks. esim. Wennonen 2014, s. 6).

Niin kotitalouden tyypilliset toimintamuodot kuin sen sisällötkin tukevat vastuullisuuskasvatusta. Koska vastuullisuus liittyy keskeisesti päivittäisiin elämänvalintoihin, kuten kulutusvalintoihin ja ruokailutottumuksiin, tarjoaa kotitalousopetus luontevan alustan arjen vastuullisuuden monipuoliseen käsittelyyn koulussa. POPSissa (2014, s. 508) kotitalouden opetuksen tehtäväksi on määritetty kestävän ja hyvinvointia edistävän elämän-

tavan edellyttämien tietojen, taitojen, asenteiden ja toimintavalmiuksien kehittäminen, jonka tavoitteena on luoda perusta kestäväan asumiseen, ruokaosaamiseen ja kuluttajuuteen. Kotitalouden opetussuunnitelmassa mainitaan myös kasvattaminen vastuullisuuteen, mutta Wennonen (2014, s. 33) esittää, että vastuullisuuskasvatus on osa kotitalouden piilo-opetussuunnitelmaa, koska se jää opetuksessa usein julkilausumatta ja silti sitä edellytetään oppilailta.

Vastuullisuutta voidaan harjoitella erilaisten suunnittelu- ja valintatilanteiden avulla. Olennaista on, että valinnat tulee myös perustella. Kotitalousopetuksessa oppilaat tekevät valintoja jatkuvasti, kuten minkä kokoiselle lämpölevylle laitan kattilan, heitänkö metallitölkin sekajätteeseen, autanko toista ryhmäni jäsentä, kun olen omat työni tehnyt ja niin edelleen. Vastuullisuuden kehittyminen ilmenee lisääntyneinä reflektiivisinä taitoina ja kasvaneena kykynä huomioida toiset itsekkyyden sijaan (Wennonen, 2014, s. 32). Sinänsä arvioiminen kotitaloudessa on kuitenkin hankalaa, koska tiedon ei voida katsoa automaattisesti heijastuvan toimintaan.

3 Opetuskokeilun teoreettinen tausta

3.1 Sosiokulttuurinen oppimiskäsitys

Sosiokulttuurisen oppimisteorian mukaiselle oppimiselle on tyypillistä uuden tiedon ja toimintamallien tuottaminen yhteistoiminnallisesti. Oppimisprosessi lähtee käyntiin tiedollisesta ristiriidasta ja tarpeesta löytää sille ratkaisu. Opettaja toimii tässä prosessin tukijana ja asiantuntijaohjaajana. Sosiokulttuuriselle oppimiselle ominaisia työtapoja ovat tekemällä oppiminen, yhteisölliset projektit ja ryhmätyöt. Oppimista arvioidaan yhteisesti, eikä arvioinnin kohteena ole ainoastaan ongelman ratkeaminen tai tulos, vaan myös itse oppimisprosessi. (Palojoki 2011).

Kumpulaisen, Lipposen, Krokforsin, Tissarin, Hilpön ja Rajalan (2010, ss. 13–14) mukaan sosiokulttuurinen oppimisen teoria korostaa oppimisen sosiaalista ja kulttuurista luonnetta. Siinä oppiminen nähdään kokonaisvaltaisena prosessina, jossa yksittäinen oppija kasvaa osaksi ympäröivän yhteisön kulttuuria ja sen arvopohjaa. Samaan aikaan yksilön osallistumisen kautta myös ympäröivä toimijayhteisö kehittyy. Sosiokulttuurista

oppimista voidaankin luonnehtia yhteisöllisenä prosessina, joka muokkautuu alati yksilöiden ja yhteisön toiminnassa.

Sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen vahvuutena voidaan pitää sitä, että osallistuessaan yhteisön toimintaan oppilaan käsitys omasta minästä muuttuu. Toisin sanoen oppilaalle muodostuu käsitys itsestään toimijana eikä oppiminen rajoitu vain tiettyjen, yksittäisten tietojen ja taitojen omaksumiseen. Toimiessaan yhteisöissä ihminen oppii muun muassa tekemään aloitteita, vastustamaan sekä antamaan ja ottamaan vastaan apua. Tällaista tahtoa toimia aktiivisesti kutsutaan toimijuudeksi, jonka kokemisella voi olla suuri merkitys ihmisen identiteetin muodostuksessa. Toimijuus on merkittävää myös siitä syystä, että se synnyttää edelleen pystyvyyden tunnetta, jolla voi olla yksilöllisten merkitysten lisäksi laajempia, yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. (Kumpulainen ym. 2010, ss. 23–25.) Myös uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa on nähtävissä merkkejä edellä esitetystä oppimiskäsityksestä. Sen mukaan oppilas on aktiivinen toimija, jolta odotetaan tavoitteellisia ja itsenäisiä toimenpiteitä muun muassa tavoitteenasettelun ja ongelmanratkaisun saralla. Uusissa perusteissa oppiminen nähdään olennaisena osana yksilön ihmisenä kasvua ja hyvän elämän rakentamista. Uusien tietojen ja taitojen omaksumisen ohella oppilaan kyky tarkastella eli reflektoida omaa toimintaansa ja oppimaansa on yhä tärkeämpää. (POPS, 2014, s. 14.)

3.2 Ilmiöpohjainen oppiminen

Ilmiöpohjaisella oppimisella tarkoitetaan oppiainerajat ylittävää, kokonaisvaltaista oppimista, jossa todellisen maailman ilmiöitä tarkastellaan aidossa kontekstissa. Ilmiöpohjaista oppimista lähellä on ongelmalähtöinen oppiminen, jonka menetelmien avulla usein edetään ilmiöpohjaisen oppimisen prosessissa. (Jyväskylän Yliopisto.) Nummenmaa ja Poikela (2002, s.38) esittävät Boudiin (1985) viitaten, että ongelmaperustaisessa pedagogiikassa oppimista tapahtuu, kun aktiiviset oppijat muun muassa tutkivat oman toimintansa taustaolettamuksia ja pohtivat ilmiöitä kuvaavia selityksiä. Näin toimimalla itsenäiset oppijat myös rakentavat omaa yksilöllistä tietoa ja ymmärtämystään. Oppimisen perustana oleva ongelma voi olla lähtökohdiltaan skenaario tai strukturoitu ongelma. Ongelmaperustaisen oppimisen kahtalainen luonne näkyy siinä, että vaikka oppimisprosessia ohjataan ryhmätunneilla, oppijoilta edellytetään toisaalta myös aktiivista tiedonhankintaa oppimistulosten aikaansaamiseksi.

Ryhmätyöskentely oppimisen resurssina perustuu dialogisuuteen, ja sen toivotaan tarjoavan monipuolisen keinon käytännöllisten ongelmien käsittelyyn. Usein ongelmaperusteista oppimisprosessia lähestytään projektikeskeisesti. Toisin sanoen ryhmän toiminnan keskiöön nostetaan ongelmanratkaisun ympärille nivoutuva oppimisprojekti. (Nummenmaa & Poikela, 2002, ss. 38–39.)

Ajatus oppimisesta ilmiöiden kautta on vahvasti läsnä uudessa vuonna 2016 voimaan astuvassa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Ilmiöpohjaista oppimiskäsitystä voidaan pitää laaja-alaisen oppimisen, opetuksen eheyttämisen, moniammatillisen yhteistyön sekä yhteisöllisen oppimisympäristön teoriaperustana. Opetussuunnitelmassa (2014, ss. 17, ss. 20–21) oppilas nähdään aktiivisena toimijana, joka oppii asettamaan itselleen tavoitteita ja ratkaisemaan ongelmatilanteita sekä itsenäisesti että ryhmässä. Oppiminen tapahtuu yhdessä oppimisyhteisön jäsenten kanssa. Yksin ja yhdessä tekeminen, ajattelu ja suunnittelu edistää oppilaan valmiuksia kriittiseen ajatteluun. Tämän lisäksi hän oppii ongelmanratkaisutaitoja ja osaa tarkastella asioita eri näkökulmista. Opetuksen tavoitteena on oppiaineiden laaja-alainen osaaminen. Laaja-alaisen osaamisen taustalla on työ-, opiskelu- ja arkielämän kasvava tarve yhdistellä ja soveltaa omaa osaamista. Erityisen tärkeää on rohkaista oppilasta tarkastelemaan omia vahvuuksia ja heikkouksia ja kannustaa häntä hyväksymään omat luonteenpiirteensä. Myös toiminnallisuus ja kokonaisuuksien hahmottaminen sekä jatkuva ja realistinen palaute oppimisesta ovat tärkeässä osassa ilmiöpohjaista opetusta.

Kotitalouden oppiaineessa ilmiöpohjainen oppimiskäsitys välittyy toiminnallisuuden, yhteisöllisyyden sekä vuorovaikutustaitojen kautta. POPS:ssa (2014, ss. 437–438) mainitaan oppiaineiden välinen yhteistyö, eri alojen tiedon soveltaminen toiminnaksi sekä kodin arjen sovittaminen koulukontekstiin käsitteiden ja ilmiöiden kautta. Muita opetussuunnitelmassa mainittuja kotitalouden kantavia teemoja ovat arjen hallinta, kestävyys eri muodoissaan sekä tieto- ja viestintäteknologiataidot. Kotitalouden opetus voidaan aloittaa näin päätettäessä jo seitsemättä vuosiluokkaa alemmilla luokilla. Paikallisissa opetussuunnitelmissa määritellään kotitalousopetuksen tavoitteet, keskeiset sisältöalueet ja toteutus opetussuunnitelman perusteita soveltaen.

3.3 Monipuoliset oppimisympäristöt

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet korostaa voimakkaasti oppimisen vuorovaikutteisesta luonnetta. Oppiminen ei kuitenkaan rajoitu pelkästään oppilaan vuorovaikutukseen muiden oppilaiden ja opettajien kanssa, vaan vuorovaikutuksen odotetaan ulottuvan myös muihin aikuisiin sekä uusiin yhteisöihin ja oppimisympäristöihin. Oppilaan omat kiinnostuksen kohteet, arvovalinnat, työskentelyotteet sekä kokemukset ja käsitteet nostetaan uudessa POPS:ssa oppimisprosessia ohjaaviksi ja motivaatiota rakentaviksi tekijöiksi. Oppilaan minäkuva ja pystyvyyden tunne ovat tässä oppimisprosessissa ja tavoitteenasettelussa merkittävässä asemassa. (POPS, 2014, ss. 14–15.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan tulevaisuudessa oppimisympäristöjen tulee tarjota mahdollisuuksia asioiden ja ilmiöiden tarkasteluun ja tutkimiseen eri näkökulmista. Myös POPS:n pyrkimys mahdollistaa elämyksellistä oppimista erilaisissa oppimisympäristöissä kannustaa viemään oppimistilanteita kotitalousluokan ulkopuolelle. (POPS, 2014, ss. 23–24.) Kumpulainen ym. (2010, s. 10) toteavat, että samalla kun ymmärrys oppimisen ympäristöjen merkityksestä on lisääntynyt, niin myös käsitys oppimisesta on laajentunut. Heidän näkemyksen mukaan oppimista tapahtuu kaikkialla, ja koulun ulkopuoliset oppimisympäristöt, kuten kirjastot ja museot, tarjoavat merkityksellisiä mahdollisuuksia opiskeluun ja oppimiseen. Tätä kehitystä ja sen merkityksellisyyttä perustellaan muun muassa sillä, ettei perinteinen opetus ja sen perustana oleva opetussuunnitelma usein kohtaa oppijan reaali maailmaa ja sen moninaisia suhteita. Toisaalta voidaan ajatella, etteivät muodolliset oppimisympäristöt ja niistä kumpuavat perinteiset oppimistehtävät välttämättä ota parhaalla mahdollisella tavalla huomioon oppilaiden omaa osaamis-pääomaa ja siihen sisältyviä tietovarantoja. (mts, 2010, s. 11.)

Kumpulainen ym. (2010, s. 17) tarkastelevat myös oppimisympäristöjen pedagogisia reunaehtoja. He näkevät keskeisenä edellytyksenä mielekkäille oppimisen ympäristöille sen, että oppimisen kohteena olevasta ilmiöstä voidaan rakentaa monipuolista ymmärrystä erilaisten tietojen, taitojen ja asenteiden varassa. Keskeisiä tällaisia taitoja ovat muun muassa ajattelun ja ongelmanratkaisun taidot, taito argumentoida ja kyseenalaistaa tietoa, taito luoda tietoa ja jakaa sitä eri tavoin ja keinoin. Jotta oppimisprosessi olisi merkityksellinen, niin sen tulisi liittyä oppilaiden maailmaan ja toimintaympäristöihin. (mp.)

4 Opetuskokeilu

4.1 Tavoitteet

Ainedidaktisen kehittämisprojektimme päätavoite oli vastuullisuuskasvatuksen näkyväksi tekeminen kotitalousopetuksessa. Muita kehittämisprojektin tavoitteita olivat opetuksen toteuttaminen vaihtoehtoisilla tavoilla muun muassa erilaisia oppimisympäristöjä, koulun ulkopuolisia asiantuntijoita sekä yhteisopetusta hyväksi käyttäen. Pohdimme myös mahdollisuuksia eri oppiaineiden huomioimiseen ja oppiaineiden väliseen yhteistyöhön, mikä on vahvasti esillä myös uudessa OPSissa. Oppiainerajojen ylittäminen on myös yksi ilmiöpohjaiselle oppimiselle olennaisista seikoista. Toisaalta kotitaloudessa jo sinällään ylitetään oppiainerajat, koska kyseessä on monitieteinen ala.

Opetuskokeilumme keskeisenä pedagogisena tavoitteena oli yhteisen hyvän käsitteen omaksuminen. Tavoitteena oli herätellä oppilaiden kiinnostusta yhteisiä asioita kohtaan ja saada oppilaat hahmottamaan omien valintojen ja tekojensa merkitystä itselle, muille, yhteiskunnalle ja luonnolle sekä oppia punnitsemaan eri vaihtoehtoja vastuullisuuden näkökulmasta ja perustelevaan valintojaan. Näiden elementtien tarkoituksena oli kehittää oppilaiden vastuullisuutta ja lisätä ymmärrystä siitä, mitä vastuullisuus on.

4.2 Toteutus

4.2.1 Opetuskokeilun lähtötilanne

Opetuskokeilu toteutettiin helsinkiläisessä yläkoulussa keväällä 2015. Sisällytimme kolmen opetuskerran mittaisen opetuskokonaisuutemme Taitoja arkipäivän haasteisiin -kurssiin (ks. liite 5), joka oli yksi harjoittelukoulumme tarjoamista kotitalouden valinnaiskursseista. Kurssilla oli 16 oppilasta, joista valtaosa oli yhdeksäsluokkalaisia. Ryhmällä oli jakson aikana kotitaloutta kaksi kertaa 120 minuuttia viikossa ja tunnit sijoituivat tiistaiamuun sekä perjantai-iltapäivään.

Alunperin olimme ajatelleet käsitellä joka tunnilla vastuullisuutta eri aihepiirin (tekstiilit, ruoka, teknologia) kautta, mutta lopulta tulimme siihen tulokseen, että menemme ennemmin yhteen aiheeseen syvemmälle kuin teemme pintaraapaisun moneen. Päädyimme kurssin sisällön vuoksi valitsemaan aihepiiriksi ruoan. Ruoka tarjoaa monia

mahdollisuuksia vastuullisuusteeman käsittelyyn. Sen kautta vastuullisuutta voidaan tarkastella esimerkiksi ruoantuotannon, -jakelun, -valinnan, -valmistuksen ja -kulutuksen näkökulmista. Opetuskokeilussamme olivat jossain määrin läsnä kaikki edellä mainitut näkökulmat.

Ensimmäisellä opetuskerralla oppilaat valmistivat erilaisista kotitalousluokan tähde-elintarvikkeista tarjoilut asiantuntijavierailijallemme, joka tuli kertomaan oppilaille elintarviketuotannon sosiaalisesta vastuusta. Toisella opetuskerralla ruokahävikkiin ja ruoan ympäristövastuuseen perehdyttiin opintoretellä kolmeen erilaiseen elintarvikemyymälään. Vastuullisen ruoan opintokokonaisuuden täydensi kolmas opetuskerta, jolloin oppilaat valmistivat monipuolisen kasvisaterian, joka nautittiin yhteisöllisesti yhteisen ruokapöydän ääressä. Ruoanvalmistuksen lomassa oppilaat työskentelivät hävikki-aiheisilla työpisteillä sekä työstivät opintoretellä ottamistaan valokuvista informatiivisia pöytäständejä ja seinäpostereita, joiden avulla vastuullisen ruoan sanomaa levitettiin myös kotitalousluokan ulkopuolelle.

4.2.2 Ensimmäinen oppitunti

Ensimmäinen opetuskerta oli johdatus vastuulliseen ruokakäyttäytymiseen. Tavoitteena oli herätellä oppilaita pohtimaan ruoan vastuullisuuteen liittyviä kysymyksiä. Lisäksi halusimme, että oppilaat saisivat käsityksen siitä, mitä olemme tulossa seuraavien opetuskertojen aikana käsittelemään ja tekemään, jotta he voisivat valmistautua tulevaan. Alussa kävimme läpi myös käsillä olevan tunnin rakenteen. Opetuskerta toteutettiin pariopetuksena, joskin ryhmämme kolmaskin henkilö oli luokassa läsnä.

Varsinaisen aiheen polkaisimme käyntiin kehottamalla oppilaita miettimään, mitä vastuullisen valinnan tekeminen ruokakaupassa tuo heille mieleen. Olimme aiemmin saaneet selville, että lähes puolet olivat juuri biologian ympäristökurssilla, jossa oli edellisellä kerralla käsitelty vastuullista ruoantuotantoa ympäristönäkökulmasta ja viittasimme opetuksessa myös tähän. Näin saimme pienellä vaivalla rikottua oppaineiden välisiä rajoja. Johdatuksena teemaan näytimme myös erään reiluun kauppaan liittyvän videon oppilaille ja selvittelimme heidän aiempaa tietämystä koskien reilua kauppaa.

Pyrimme luomaan luokkaan keskustelevan ilmapiirin, jossa jokaisen olisi helppo osallistua. Olimme ennen tuntia tehneet inventaarion luokan ruokakaappeihin, keränneet sieltä erinäisiä pussinpohjia ja suurella todennäköisyydellä hukkaan meneviä raaka-aineita ja ideoineet, mitä niistä voisi valmistaa. Raaka-aineet keräsimme pöydälle, jonka ympärille oppilaat kokoontuivat niitä ihmettelemään ja arvuuttelemaan, mitä niistä voisi tehdä. Raaka-aineista valmistettiin tarjottavat kahvipöytään, joka katettiin opetuskerran puolivälissä paikalle saapunutta asiantuntijavierasta varten. Oppilaat valmistivat ilman minkäänlaista kyseenalaistamista mm. pakastimesta löytyneistä pikkupullista sokeri-korppuja ja köyhiä ritareita ja olivat tyytyväisiä lopputulokseen.

Asiantuntijavierailija, joka edusti Reilu kauppa ry:tä, saapui sovittuna ajankohtana ja kertoi oppilaillemme yleisesti reilusta kaupasta ja sen toiminnan vastuullisuudesta. Olimme luoneet Flinga-alustan (<https://edu.flinga.fi/M5YH>, pääsykoodi M5YH), johon oppilaat olisivat voineet kirjoittaa anonyymisti kommentteja ja kysymyksiä asiantuntijalle joko omien mobiililaitteidensa tai luokan kannettavien tietokoneiden välityksellä. Asiantuntija asettui niin lähelle oppilaita ja keskustelutti heitä, joten Flingaa ei tarvittukaan. Flinga-alusta toimiikin ehkä paremmin suuren ryhmän ja luentomuotoisemman esitelmöinnin yhteydessä. Nyt päädyimme käyttämään sitä yhteisten muistiinpanojen tekemiseen. Muutama oppilas innostui aiheesta sekä vierailijasta niin paljon, että he jäivät vielä opetuksen päätyttyäkin keskustelemaan reilusta kaupasta asiantuntijan kanssa. Ensimmäinen opetuskerta sujui niin hyvin, että jäimme innolla odottamaan jo seuraavaa kertaa.

4.2.3 Toinen oppitunti

Ainedidaktisen kehittämisprojektin toisen opetuskerran aiheena oli tutustua ruokahävikkiin ja vastuullisiin elintarvikkeisiin koulun ulkopuolisissa oppimisympäristöissä. Ruoan vastuullisuutta tarkasteltiin siis enemmän ympäristövastuun näkökulmasta erotukseksi edellisen opetuskerran sosiaalisen vastuun katsantokannan korostumiselle. Varsinainen oppitunti alkoi järjestäytymisen jälkeen ruokahävikki-aiheisella tietoisuudella, jonka avulla varmistettiin se, että jokainen oppilas varmasti ymmärsi, mistä ruokahävikissä on kyse. Tämän jälkeen oppilaille jaettiin oppimistehtävä (ks. liite nro 2) ja muistutettiin vielä hyvistä käytöstavoista julkisissa kulkuvälineissä ja oppimiskohteissa.

Ohjeistuksen taustalla oli uuden POPS:n sanamuodot, joiden mukaan vastuullisuus ja turvallisuus liittyvät läheisesti toisiinsa, ja koulussa oppilaita tulee ohjata vastuulliseen ja turvalliseen toimintaan kaikissa oppimisympäristöissä (POPS, 2014, s. 28).

Lyhyen raitiovaunumatkan jälkeen saavuimme Hakaniemeen suunnilleen aikataulussa. Perillä jokainen opetusharjoittelija lähti oman oppilasryhmänsä kanssa oppimiskohteisiin, joita olivat Hakaniemen kauppahalli, S-market Hakaniemi ja Ekolo. Oppimiskohdeissa toimimiseen oli varattu aikaa noin 20 minuuttia, jonka puitteissa oppilaat tutustuivat kauppojen valikoimiin ja hävikkikäytäntöihin, keskustelivat kauppiaiden ja henkilökunnan kanssa sekä tekivät heille annettua oppimistehtävää. Tärkeässä osassa oppimistehtävää ja seuraavan opetuskerran onnistumista oli valokuvat, joita oppilaiden oli tarkoitus ottaa älypuhelimillaan. Tämä osoittautui kuitenkin eri syistä yllättävän haasteelliseksi tehtäväksi, mutta valokuvia saatiin kuitenkin riittävä määrä. Oppimiskohteissa toimimiseen varatun ajan täytyttyä palasimme takaisin yläasteelle, jossa oppilaat kertoivat yhteenvedon omaisesti havainnoistaan ja kokemuksistaan kaupoissa.

Opintoretkellä oli useita pedagogisia tavoitteita. Yksi merkittävimmistä oli tutustuttaa oppilaat ruokahävikkiin siinä ympäristössä, jossa he tekevät kulutusvalintoja lähes päivittäin. Toisin sanoen tarkoitus oli osoittaa, että puhe ruokahävikistä ei ole pelkästään youtube-videoita ja numeroita, vaan se on jokapäiväinen ilmiö, josta on nähtävillä merkkejä ruokakaupasta lähtien. Koulun ulkopuolisella opetustapahtumalla pyrittiin havainnollistamaan myös elintarvikkeiden alati laajenevaa valikoimaa ja sitä, kuinka eri kaupoissa huolehditaan ruoan vastuullisuudesta ja ruokahävikistä hieman eri tavoin. Myös älypuhelimien ja tietotekniikan hyödyntäminen oli keskeisessä osassa opintoretken ja koko kehittämissuunnitelman kulkua, mutta niiden anti jäi vielä tässä vaiheessa hieman vajavaiseksi. Älypuhelimien ja sen kuvaamisominaisuuden käyttö oppimistarkoituksessa vaatii selkeästi harjoittelua ja harjaantumista. Yhteisopettajuus ja järjestely, jossa oppilaat jaettiin kolmeen pienryhmään, toimivat opintoretkellä hyvin ja tukivat tarkoituksenmukaisella tavalla yhteisen tiedon rakentumista.

4.2.4 Kolmas oppitunti

Ainedidaktisen opetuskokeilun viimeisellä kerralla perehdyimme ruokahävikkiin ja opitun tiedon jakamiseen (ks. liite 5). Oppitunnin tavoitteena oli tuoda vastuullisuuden teemaa käytännön tasolle ja jakaa tietoa ruuan vastuullisuudesta myös kotitalousluokan ulkopuolelle. Tarkoituksena oli tehdä ryhmissä viime kerralla otetuista kuvista vastuullisuusaiheisia pöytäständejä koulun ruokalaan. Kuvien alle oppilaiden piti perustella, miksi juuri tämä tuote on vastuullista ruokaa. Tämän lisäksi olimme suunnitelleet ruoanvalmistusosioon kasvisburritojen ja granolan valmistuksen.

Oppitunnin aluksi kertosimme suunnitellulla tavalla edellisen oppitunnin asioita Prezi-presentaatiolla. Muutama oppilas muisti ilahduttavan hyvin viime oppitunnin käsitteitä, esimerkiksi vastuullisuuden eri muotoja. Lopuksi katsoimme ruokahävikki aiheisen Youtube-klipin ja alustimme päivän teoriaosuuden. Seuraavaksi kävimme läpi tunnilla tehtävät ruuat ja jaoinne ryhmille tehtävät työt. Töiden jakamisessa oli pientä sekaannusta siitä, kuka tekee mitään, sillä jokainen ryhmä teki eri ruokia. Pienestä epävarmuudesta huolimatta ruoanvalmistus lähti melko hyvin liikkeelle. Olimme varanneet tarvittavat raaka-aineet luokan keskimmäiselle tasolle, ja laatineet sekä tulostaneet ruokaohjeet valmiiksi. Ruoanvalmistuksen ohjaus sujui siten, että toinen vastuuopettajista alkoi ohjeistamaan ryhmiä I ja II, toinen ryhmiä III ja IV.

Ruuanlaitosta siirryttiin pari kerrallaan tekemään pöytäständiä kannettavalla tietokoneella. Odotellessaan ryhmän toiset parit tekivät vastuuopettajien laatimaa, hävikki aiheistä tehtävää (ks. liite 4). Kolmas, opetusta seuraava opetusharjoittelijoista avusti opetusta tässä vaiheessa ja oli mukana laittamassa ryhmiä alkuun. Kuten tavallista, tietotekniikka asetti pieniä haasteita ryhmätyölle. Emme esimerkiksi olleet tietäneet, että oppilaiden piti olla kirjautuneena omilla tunnuksillaan kannettaville tietokoneille, jotta he pääsisivät lataamaan pilvestä tarvittavat kuvatiedostot pöytäständin tekemiseen. Ryhmät työskentelivät vaihtelevalla tehokkuudella mutta asiallisesti. Kaikista töistä ei tullut loppujen lopuksi pöytäständejä vaan postereita, mutta se ei ketään haitannut. Suurin osa ryhmistä sai loppujen lopuksi jonkinlaisen tuotoksen valmiiksi pienellä kiireellä.

Seuraavaksi oppilaat valmistelivat ruuan pöytäkuuntoon, veivät posterit ja pöytästandit ruokalaan, kattoivat ja siirtyivät ruokailemaan. Ruokailun loppuksi Opetusta seuraava opetusharjoittelija piti oppilaille mielipidejana-tyyppisen palautteenannon pitämistämme kolmesta opetuskerrasta. Harjoittelija esitti väittämiä, ja oppilaat siirtyivät luokan laidalta toiselle riippuen siitä olivatko samaa vai eri mieltä väittämistä. Palautteen perusteella oppilailla oli jäänyt kaiken kaikkiaan positiiviset kokemukset opetuskerroistamme. Oppituntien teemat olivat olleet mielenkiintoisia ja oppilaat olivat pitäneet vaihtelusta ”perinteiseen” kotitalousopetukseen. Ilahduttavaa oli, että pari normaalisti passiivista ja hiljaista oppilasta antoi positiivista ja monipuolista palautetta oppitunneista.

Mielestämme saavutimme oppitunnille asetetut tavoitteet varsinkin tiedon jakamisen suhteen. Vaikka pöytästandien tekeminen ei sujunutkaan teknisten ongelmien takia aivan niin miten olimme ajatelleet, itse lopputulos oli varsin onnistunut. Oppitunti oli melko tiukasti aikataulutettu ja sisältörikas. Aikapaineesta huolimatta onnistuimme summaamaan opetuskokeilun oppitunnit nopeasti yhteen ja keräämään palautetta oppilailta. Osalle oppilaista oli jäänyt yksittäisiä asioita mieleen oppituntien teemoista, ja kokonaisuutena he pitivät oppituntejamme mielenkiintoisina ja erilaisina mitä tavantomaiset oppitunnit.

4.3 Yhteenveto ja arviointi

Otimme opetuskokeilussamme kaiken irti yhteisopettajuudesta ja se näkyi myös lopputuloksessa. Yhteisopettajuus mahdollisti muun muassa oppilaiden yksilöllisemmän ohjauksen ja sujuvoitti opintoretkeä ja sen järjestelyitä. Yksi opettaja noin viittä oppilasta kohden luo melko erilaiset lähtökohdat toimia oppimiskohteissa kuin tyypillinen yksi aikuinen ja 16 oppilasta -kokoonpano. Kun kaikki kuulevat ja näkevät, oppilaat kokevat itsensä vahvemmin osallisiksi ja sitoutuvat toimintaan. Myös oppimiskohteissa oltiin pidettiin myönteisenä, ettei paikat täyttyneet suuresta oppilasryhmästä. Yhteisopettajuus ilmeni myös kolminkertaisina aikaresursseina ja mahdollisti esimerkiksi aktiivisen yhteydenpidon koulun ulkopuolisten tahojen kanssa.

Kenties päälimmäisenä opetuskokeilustamme jäi mieleen, että ruoan vastuullisuus todella vaikutti kiinnostavan yhdeksäsluokkalaisia nuoria. Ennen kokeilua olimme olleet hieman epäileväisiä sen suhteen, kuinka oppilaat saataisiin kiinnostumaan aiheesta. Joko onnistuimme tuomaan asian kiinnostavasti esille tai sitten ruoan vastuullisuus kiinnosti heitä jo ennestään. Projektin ensihetkestä lähtien oppilaat olivat motivoituneita osallistumaan opetukseen, ja osa kurssilaisista intoutui yllättävänkin perusteelliseen ajatustenvaihtoon esimerkiksi Reilun kaupan edustajan kanssa. Positiivinen suhtautuminen aiheita kohtaan oli luettavissa myös oppilaiden palautteista, joissa kiitellään opetusta ja luetellaan erilaisia oppimiskokemuksia ruoan vastuullisuuteen liittyen (ks. liite 6).

Keräsimme opetuskokonaisuudesta palautetta viimeisellä opetuskerralla draamapedagogiikasta tutun mielipidejana -menetelmän avulla (ks. liite 3) sekä Helsingin yliopiston e-lomakepohjaan rakennetun yksinkertaisen kyselylomakkeen avulla, jonka oppilaat täyttivät opetuskokonaisuuden jo päätyttyä joko omalla ajallaan tai erään toisen oppitunnin yhteydessä. Mielipidejana on helppo ja toimiva menetelmä palautteenantamiseen. Se ei vaadi suuria valmisteluita, mutta ainakin muutamia välttämisiä on hyvä miettiä etukäteen. Mielipiteet on hyvä myös purkaa, kyselemällä ainakin muutamilta, esimerkiksi janan vastakkaisiin päihin asettuneilta henkilöiltä, perusteita sijoittumiseensa janalla. Tätä menetelmää käyttäessämme saimme muutamia yllättäviäkin vastauksia. Esimerkiksi eräs oppilas, jota luulimme, ettei aihe ollut kiinnostanut lainkaan, ilmaisi kuitenkin perusteluissaan monia aiheesta oppimiaan asioita. Tämän lisäksi päätimme myös antaa oppilaille mahdollisuuden myös täysin anonyymiin palautteeseen. Suurin osa ryhmästä vastasi siihen, kaksi heistä omalla ajallaan. Lähes kaikki laittoivat kommentin myös vapaaehtoisen kenttään, jossa sai lähettää terveisiä opettajille. E-lomakkeen välityksellä saadusta oppilaspalautteesta osa oli melko yksipuolista, osa rakentavaa. Mielestämme palautteenantoa tulisikin teettää oppilailla aina kun mahdollista.

5 Pohdintaa

Ruoan vastuullisuuteen liittyneen ainedidaktisen kehittämisprojektin toteuttaminen herätti paljon ajatuksia pohdittavaksi. Käytössämme olleessa hyvin rajallisessa ajassa pystyimme tuomaan vastuullisuuskasvatusta näkyväksi kotitalousopetuksessa jonkin verran. Pyrimme selvittämään palautteen avulla oppilaiden aiheeseen liittyvän ajattelun kehittymistä. Tästä huolimatta vastuullisuuden siirtymistä käytännön toimintaan ja sen arvioimista ei näin lyhyessä ajassa ollut mitenkään mahdollista tehdä. Toisaalta, kuten jo aiemmin todettu, meillä ei ole takeita siitä, onko vastuullisuuden kehittymisen todentaminen ylipäättään mahdollista toiminnan perusteella, sillä ihminen yllättävän usein toimii toisin kuin ajattelee.

Sosiokulttuuriselle oppimiskäsitykselle on tyypillistä, että oppiminen tapahtuu yhteis-toiminnallisesti. Tällöin oppimisen prosessissa korostuu sen sosiaalinen ja kulttuurinen luonne, ja osallistuessaan ympäröivän yhteisön toimintaan oppilaan toimijuus kehittyy. Tällä voi olla parhaimmillaan merkitystä pystyvyyden tunteen ja identiteetin kehittymisen kannalta. Oppilaiden käytöksestä opintokokonaisuuden aikana sekä heidän antamasta palautteesta voi päätellä, että osallistumisella ympäröivän yhteisön toimintaan, muun muassa asiantuntijavierailulla ja opintoretellä, saattoi todella olla merkitystä heidän toimijuuden kehittymisen näkökulmasta. Voi olla, että tämän opetuskokeilun jälkeen oppilaat näkevät itsensä enemmän aktiivisina kuluttajina, joiden valinnoilla on merkitystä ruokakaupassa. POPSssa (2014, s. 23) osallistuminen nähdään väylänä oppia vastuullisuutta ja sen vuoksi koulun onkin kiinnitettävä erityishuomiota oppilaille tarjoamiinsa osallistumismahdollisuuksiin.

Sosiokulttuuriselle oppimiskäsitykselle on ominaista myös se, että kehittyminen on vastavuoroista eli yksilöiden osallistumisen kautta myös ympäröivä toimijayhteisö kehittyy. Tällaisia ajatuksia oli kuultavissa esimerkiksi Reilu kauppa ry:n edustajan puolelta, joka vierailunsa jälkeen kertoi opetustilanteen olleen hänelle uusi, opettava ja jossain määrin myös yllättävä. Tämän lisäksi Hakaniemen hallin kauppiat ja kauppojen henkilökunta saattoivat omaksua uusia näkökulmia vastuullisuutteen esitelmöidessään tuoteista ja toimintatavoista oppilaille. Koulu yhteisön ja koulua ympäröivän yhteisön vuorovaikutusta on siis todella syytä vahvistaa. Kotitalousopetuksessa tämä on ehdottoman

olennaista, sillä kotitalous ja sen toiminta ulottuu vahvasti myös kodin seinien ulkopuolelle. Jos koulun resurssit estävät koulun ulkopuolelle suuntautuvan toiminnan lisäämisen, on opetuksen toteuttamisen lähtökohdat syytä ottaa uudelleentarkasteluun. Koulu on voitava vihdoin nähdä aktiivisena osana ympäröivää yhteiskuntaa.

Ilmiöpohjainen oppiminen kotitalousopetuksen perusajatuksena voi olla toteutustapana haastava, jos opetuksesta vastaa vain yksi opettaja. Useamman opettajan yhteistyö opetuskokeilun aikana mahdollisti vastuullisuuden ilmiön monipuolisen ja -alaisen tarkastelun. Myös opetuksen suunnittelu muuttui tehokkaammaksi, kun opetuksen vastuualueet oli jaettu useammalle henkilölle. Keskusteluissa ohjaavan opettajan kanssa nousi monesti esille se, kuinka haastavaa tämäntyyppisen opetuksen järjestäminen olisi, jos opetuksesta vastaisi vain yksi henkilö kolmen henkilön sijasta. Uusi OPS siis toisaalta mahdollistaa aikaisempaa kokonaisvaltaisemman tavan opettaa, toisaalta lisää opetuksen suunnittelun kuormittavuutta. Opetuksen järjestelyyn ja organisointiin tulisikin kiinnittää erityisen paljon huomiota, kun opetussuunnitelman perusteita aletaan jalkauttamaan peruskouluissa käytäntöön.

Vastuullisuus pohjautuu yksilön omaksumiin arvoihin, joten vastuullisuus merkitsi myös kaikille meille opettajille vähän eri asioita. Se toisaalta teki vastuullisuuden opettamisesta yhdessä ajoittain myös hieman haastavaa. Jos kotitalousopettajan koulutuksessa käytäisiin enemmän keskustelua vastuullisuuskasvatuksesta ja siitä, mitä se juuri meidän oppiaineemme kontekstissa merkitsee, olisi yhteisopetus voinut olla vieläkin saumattomampaa. Myös se, kuinka eri tavoin ja erilaisin painotuksin jokainen opettaja huomioi vastuullisuuskasvatuksen opetuksessaan jää nykyisellä koulutuksella vain arvailujen varaan. Mielestämme olisi tärkeää, että vastuullisuuskasvatus ja sen sisältö määriteltäisiin kotitalouden kontekstissa ja se saisi entistä näkyvämmän osan myös kotitalousopettajan koulutuksessa.

Opetuskokeilumme aikana tekemämme havainnot sekä oppilailta ja ohjaavalta opettajaltamme saama palaute vahvasti ajatustamme siitä, että vastuullisia käytäntöjä ja toimintatapoja tulisi opettaa laajemmin ja kokonaisvaltaisemmin kotitaloudessa. Tarkoituksenmukaisinta olisi se, ettei vastuullisuutta käsiteltäisi ainoastaan projektiluontoisesti, kuten opetuskokeilussamme.

Sen sijaan se tulisi sisällyttää oppitunnin aiheeseen, oli sitten kyse ruoanvalmistuksesta, vaatehuollosta tai puhtaanapidosta kuitenkin unohtamatta sanallistaa ja tuoda selvästi esiin vastuullisuutta. Projektimuodossaan käsiteltynä se voisi toimia hyvänä lähtölaukauksena ilmiöön.

Summary

The idea of this home economics didactic development project was to improve new approaches to home economics teaching, test these approaches in practice and estimate the outcome. The general motto for the project was to "teach in a different way". This, in home economics context, means to withdraw from a traditional way of teaching food making, householding and theory separately. The overall aim of this project was to make global responsibility education visible. Typically global responsibility covers, or it should cover, the whole field of home economics. We were, however, not convinced of this. The new master's thesis of Wennonen (2014) confirmed this suspicion. The thesis' studied global responsibility education in home economics. According to Wennonen, global responsibility education is highly esteemed both in primary school and university education. However, global responsibility seems to be rather fragile and implicit as a subject. Because of this, we wanted to develop a way to make global responsibility more visible in a primary school home economics class.

We planned a responsible food -project that included three lessons. The project's theoretical framework was sociocultural learning theory and phenomenon-based learning. The project's phenomenon was responsible food. We tried to implement both social and cultural learning by integrating teaching more clearly to the society and by visiting different groceries. We also invited an expert from outside the school world to have a lesson. The project was carried out during an optional home economic course, in three consecutive lessons that lasted 120 minutes. The teaching class consisted of 16 students who were 14-15 years old. There were two or three teacher candidates teaching in every lesson. Responsible food was the main subject in all three lessons but the emphasis varied. We also went over the themes that were taught before every time.

We named the lessons as follows: 1. Expert visit, 2. External learning environments, 3. Knowledge sharing.

As a result, the students experienced the responsible food project highly positive. According to the experiences from the project, the structure of traditional home economics lessons should be disengaged so that students could get more interested in a new subject. Both external learning environments and divergent interactions between teacher and students create a fruitful soil for learning and also increase students interest to teaching. At the same time it enables two-way learning, as people who come from outside of the school world learn about students and their everyday life in school. Based on our evaluation, the students' understanding of responsible food and responsible food behavior developed at least a bit. In our opinion there is need for a more complete and persevering approach for food responsibility teaching in home economics education.

Lähteet

Jalkanen, J., Litola, K & Järvenoja, M. Muuttuva maailma, erilaisia oppijoita - millainen oppimisympäristö?

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41519/jalkanenjarvenojalitolafinal.pdf?sequence=1> , luettu 12.4.2015.

Jyväskylän yliopisto. Pedagogiset mallit. Avoimet materiaalit.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/mit/tietotekniikan-opetuksen-perusteet/Opetusmenetelmista-ja-lahestymistavoista/pedagoginen-malli>.

Luettu 12.4.2015.

Kumpulainen, K., Krokfors, L., Lipponen, L., Tissari, V., Hilppö, J. & Rajala, A. 2010. Oppimisen sillat. Kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Helsinki: Yliopistopaino.

Palojoki, P. (2011). Oppimisteorioiden analysointikehikko. Opetuksen ja oppimisen suuntauksia -opintojakson luentokalvot. Helsingin yliopisto.

Perusopetuslaki. (628/1998). 1 luku.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L9P51>

POPS (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.

Wennonen, S. (2014) Vastuullisuuskasvatus kotitalousopetuksessa. Syventävien opintojen tutkielma (Pro gradu): Helsingin yliopisto, Opettajan koulutuslaitos, Kotitalousopettajan koulutus.

Liitteet

Liite 1

Kurssikuvaus koulun opetussuunnitelmassa

VKO5 Taitoja arkipäivän haasteisiin

Miten suunnittelen ja valmistan herkullisen ja monipuolisen lounaan tai päivällisen? Miten teen sen järkevästi omassa keittiössäni? Mitä urheilijan pitäisi syödä? Kurssilla vertaillaan erilaisia ruoanvalmistusmenetelmiä ja hyödynnetään erilaisia kodinkoneita ruoanvalmistuksessa. Opitaan myös suunnitelmallisuutta ja töiden lomittamista. Millaista ruokaa valmistat ystävällesi, jolla on keliakia tai joka on vegaani?

Liite 2

Opetuskokeilun toisen oppitunnin kirjallinen tehtävä

Vastuullisia valintoja ruokakaupassa

Nimi:

1. Tee havaintoja kaupan valikoimasta, jätteen lajittelukäytännöistä, hävikkikäytännöistä yms. vastuullisuuteen liittyen. Kysy rohkeasti myös henkilökunnalta!

2. Tässä on lista ensi viikon oppituntimme ruokiin tarvittavista raaka-aineista. Mitkä kaikki raaka-aineet saat hankittua kaupasta, jossa nyt olet? Merkitse muistiin ne tuotteet/raaka-aineet. Onko samasta tuotteesta useita vaihtoehtoja?

Burritot

Vehnäjauhoja

Suolaa

Öljyä

Vesi

Mustapapu-kvinoa-muhennos

Sipuli

Valkosipuli

Kvinoa

Mustapapu

Tomaattimurska

Pakastemaissi

Limetti

Jeera eli juustokumina

Tuore korianteri

Cayannapippuri

Suola, pippuri

Öljy

Guacamole

Avokado

Punasipuli

Valkosipuli

Tomaatti

Tuore korianteri

Limetti

Suola, pippuri

Marinoidut punasipulit

Punasipuli

Punaviinietikka

Sokeri

Granolaa ja jogurttia

kaurahiutaleita

kauraleseitä

manteleita

kookoshiutaleita

seesaminsiemeniä

hunajaa

öljyä

rusinoita

turkkilaista jogurttia

3. Valitse edellisen tehtävän raaka-aineista kolme sellaista, joista löysit vastuullisen vaihtoehdon kaupan hyllyltä. Ota kuva kaikista kolmesta tuotteesta ja perustele, miksi valitsit juuri kyseisen vaihtoehdon. Kuvia tullaan käyttämään myöhemmin opetuksessa, joten tsuunaa huolella! ;)

Liite 3

Opetuskokeilun kolmannen oppitunnin palautekysymykset

Opetuskokeilun arviointi

- Opin jotakin uutta vastuullisesta ruokakäyttäytymisestä viimeisen kolmen ker-
ran aikana.
- Koen, että osaan tehdä entistä vastuullisempia valintoja ruokakaupassa.
- Asiantuntijavierailija oli kiinnostava.
- Kauppareissu oli turha.
- Tiedän mitä hävikki tarkoittaa.
- Tiedän, miten hävikkiä voidaan ehkäistä.
- Ekolo on lihakauppa.
- Kaupat eivät pyri vähentämään hävikkiä.
- Reilun kaupan tuotteet eivät ole suomalaisia.

Liite 4**Opetuskokeilun kolmannen oppitunnin kirjallinen tehtävä**

Tutustu Saa syödä!-verkkosivustoon ja vastaa alla oleviin kysymyksiin

1. Mitkä ovat ruoan poisheittämisen yleisimmät syyt?
2. Mitä eroa on parasta ennen - ja viimeinen käyttöpäivä -pakkausmerkinnöillä?
3. Minkälaiset kotitaloudet heittävät ruokaa roskiin eniten?
4. Mitkä ovat on hävikkiruokien TOP-5?
5. Luettele käytännön keinoja, joilla voit vähentää hävikin syntymistä kotitaloudessasi.

Liite 5

Opetuskokeilun oppituntien tuntisuunnitelmarungot

1. opetuskerran tuntisuunnitelmarunko

Ajan- käyttö	Tehtävä ja sen tavoite	Opetustapahtu- man organisointi: Oppimistehtävät, opetusmenetelmät ja kriittiset kohdat	Materiaalit ja välineet	Tehtävän tavoitteen saavut- tamisen arviointi
Klo 8:30– 8:35 5 min	Intro Oppilaat saavat käsityksen siitä, mitä tuleman pitää ja voivat henkisesti valmistautua siihen.	Esitellään aihe ja kerrotaan lyhyesti tulevien kolmen opetuskerran sisällöstä sekä kuvataan tulevan oppitunnin rakenne. (Mitä vastuullisuus teille merkitsee (kulutus)valintoja tehdessä? koulussa/kotona/kaupassa Miten vastuullisuus näkyy vai näkyykö?) Oletko ostanut Reilun kaupan tuotteita? Miksi valitsit kyseisen tuotteen? Katsotaan video reilusta kaupasta.	PP-/Prezi -esitys https://www.youtube.com/watch?v=nu1fESkvFvI	
8:35– 8:40 5 min	Raaka-aineisiin ja resepteihin tutustuminen ja työnjako Ruoanvalmistukseen orientoituminen ja	Selvitämme mitä raaka-aineita on, mitä niistä valmistamme ja miten.		Lähtekö ruoanvalmistus jouhevasti käyntiin?

	työn organi- sointi.			
8:40– 9:20 40 min	Ruoanvalmis- tus Tehokkaaseen raaka- aineiden käyt- töön sekä työskentelyyn harjaantumi- nen.	Oppilaat valmista- vat itselleen sekä vierailijalle pientä syötävää mahdolli- sesti kotitalous- luokan ylijäämä raaka-aineista. Esim. hiivataiki- napohjaisen suo- laisen piirakan jääkaappiin loju- maan jääneistä kasviksista tai granolaa erilaisista kaapeista löytyvis- tä pussinpohjista.	Raaka-ainetilanne pitää tarkistaa etukäteen ja hankkia tarvittavat li- säykset sekä ruoka-ohjeet.	Raaka- aineita ei mene huk- kaan ja työt val- mistuu annetussa ajassa.
9:20– 9:30 10 min	Kattaminen, siivoaminen ja kahvinkeitto Kaikki on valmiina vie- railijan saa- pumista var- ten.	Nopeimmat tekijät kattavat ja keittä- vät kahvin.	Reilun kaupan kahvia ja teetä. Luomu maitoa ja sokeria.	Onko kaikki valmista?
9:30– 10:15 45 min	Vierailijan vastaanotta- minen ja esit- tely Asiantuntija- vierailija pu- huu vastuulli- sesta ruoasta omasta näkö- kulmastaan Vierailija tuo uutta väriä opetukseen ja herättää oppi- laiden mielen- kiinnon aihee- seen.	Asiantuntija esi- telmöi valitsema- laan tavalla ja op- pilaat keksivät ky- symyksiä, joita voivat esittää asi- antuntijalle. Kes- kustelua.	Mitä välineitä asiantuntija esityk- sessään tarvitsee? Olisiko mahdollista käyttää flingaa tms. oppilaiden kysymyksiin?	Oppilaat keskitty- vät kuun- telemaan ja osallis- tuvat kes- kusteluun.
10:15–	Kertaus ja oh-	Miten vastuulli-	http://www.eetti.fi/sites/default/fi	Oppilaat

10:30 15 min	jeistus seuraavalle kerralle. Mitä opimme tänään? Millaisia ajatuksia heräsi? Mitä tapahtuu perjantaina?	suus näkyi opetuskerran raaka-aineiden valinnassa? Mielipidejana tms. aktivoiva kertaus/palaute	les/reilutreitit-2011/index.html	nimeävät asioita, joita ovat oppineet.
-----------------	--	--	----------------------------------	--

2. opetuskerran tuntisuunnitelma

Ajankäyttö	Tehtävä ja sen tavoite	Opetustapahtuman organisointi: Oppimistehtävät, opetusmenetelmät ja kriittiset kohdat	Materiaalit ja välineet	Tehtävän tavoitteen saavuttamisen arviointi
Klo 13.30-13.40 10 min	Järjestäytyminen kotitalousluokassa?	Kerrotaan oppilaille oppituntien kulku, oppimistehtävä ja sen tavoitteet sekä ryhmäjako. Sovitaan myös "pelisäännöt" ja tähdennetään turvallisuusnäkökohtia.		Ymmärtävätkö oppilaat, mistä on kyse? Malttavatko oppilaat kuunnella ohjeita?
13.40-14.10 n. 30 min	Siirtyminen koululta Hakaniemeen	Siirrytään oppilaiden kanssa yläasteelta Hakaniemeen todennäköisesti raitiovaunun avulla.		Sujuuko matkustaminen turvallisesti ja rauhallisesti?
14.10-14.15 n. 5 min	Siirtyminen Hakaniemestä kolmeen oppimiskohteeseen,	Jokainen opetusharjoittelija ottaa yhden ryhmän oppilaita vastuulle ja siirtyy heidän kanssaan johonkin seuraavista kohteista: Hakaniemen kauppahalli, Ekolo ja S- tai K-market.		Sujuuko siirtyminen turvallisesti ja rauhallisesti? Ryhmäjako toivottu?

<p>14.15-14.45</p> <p>30 min</p>	<p>Oppimiskohteissa toimiminen: havaintojen tekeminen, vuorovaikutus kauppiaiden ja myyjien kanssa.</p>	<p>Oppilaat toimivat kohteissa itsenäisesti mutta opastetusti ja tekevät havaintoja annetun oppimistehtävän perusteella. Oppilaat tekevät havaintoja esimerkiksi kaupan valikoimista (luomu, reilu kauppa jne.), hinnatasosta, hävikkikäytännöistä jne. Nämä havainnot oppilaat kuvaavat älypuhelimien kameroilla tai halutessaan dokumentoivat muuten ne kirjallisesti. Toinen vaihtoehto on, että oppilaat kuvaavat jonkin reseptin/ruokalajin raaka-aineet vastuullisuuden näkökulmasta käsin, esim. kalakeitto, jauhelihakastike, mutakakku jne...</p>	<p>Älypuhelimet ja niiden kamerat, kirjallinen tehtävä</p>	<p>Innostuvatko oppilaat tehtävänannosta?</p> <p>Syntyykö vuorovaikutusta kauppiaiden tai kaupan henkilökunnan kanssa?</p> <p>Nähdäänkö arkiset kulutusvalinnat merkittävänä ruoan vastuullisuuden näkökulmasta?</p> <p>Syntyykö uusia ajatuksia ja "ahaa"-elämyksiä?</p>
<p>14.45-15.15</p> <p>30 min</p> <p>15.15-15.30</p> <p>15min?</p>	<p>Siirtyminen takaisin koululle</p> <p>Tehtävän pikainen purku, seuraavan kerran alustaminen</p>	<p>Siirtyminen takaisin yläasteelle</p> <p>Oppimistehtävän pikainen purkaminen siten, että jokainen ryhmä saa kertoa tiivistetyksi kokemuksistaan</p>	<p>Suusanallinen vuorovaikutus</p>	<p>Vaikuttavatko oppilaat innostuneilta ja tyytyväisiltä?</p> <p>Syntyykö oppilaiden keskuudessa keskustelua jo tässä vaiheessa?</p> <p>Sujuuko siirtyminen edelleen turvallisesti ja rauhallisesti?</p> <p>Säilyykö keskittyminen oppimistehtävässä?</p> <p>Ovatko oppilaat tyytyväisiä oppimiskokemukseen?</p>

3. opetuskerran tuntisuunnitelma

Ajankäyttö	Tehtävä ja sen tavoite	Opetustapahtuman organisointi: Oppimistehtävät, opetusmenetelmät ja kriittiset kohdat	Materiaalit ja välineet	Tehtävän tavoitteen saavuttamisen arviointi
Klo 8:30–8:40 10 min	Oppitunnin aloitus Oppilaat ymmärtävät tunnin aiheen ja saavat käsityksen sen kulusta	Kerrataan nopeasti ajatuksia viime opetuskerran kauppavierailuista Esitellään oppitunnin rakenne: ruuanvalmistus ja paperisten infotändien tekeminen siten, että kaikki pääsevät sekä tekemään ständiä että laittamaan ruokaa	Prezi tai Powerpointesitys	Ymmärtävätkö oppilaat, miten oppitunti etenee?
8.40–8.45 5 min	Ruokaohjeiden ja raaka-aineiden läpikäyminen	Käydään läpi pitaleipätaikinan valmistus juuritaikinasta Käydään läpi täytteiden valmistus ja raaka-aineet	Tulostetut ruokaohjeet	Hahmottavatko oppilaat kiertoharjoituksen kulun ja ruokaohjeiden tärkeät työvaiheet? Sujuuko ruokien ohjeistus?
8.45–9.45 60 min	Kiertoharjoitus Oppilaat pääsevät soveltamaan aiemmilla tunneilla opittuja taitojaan Kiertoharjoitus Oppilaat syventävät ruoanlaitto- ja ryhmätyötaitojaan	Osa luokasta aloittaa ruokalaan pöytiin vietävien paperisten infotändien työstämisen: Valokuvien valikointi ja siirtäminen Word-tiedostoon, esittelytekstin laatiminen aikaisemmin opitun mukaisesti ja tietoa tarvittaessa itsenäisesti hakien Toinen osa luokasta valmistaa juuritaikinan sekä kaksi täytettä Vaihdon jälkeen toinen ryhmä leipoo leivät valmiiksi ja valmistaa loput täytteet.	Tietokone/tietokoneita Raaka-aineet, tulostetut ruokaohjeet	Osaavatko oppilaat koostaa kuvatuista tuotteista olennaisia kestävyysliittyviä asioita? Jaksavatko oppilaat keskittyä muuhun kuin ruoanlaittoon kotitalouden tunnilla? Onnistuuko pitaleivän tekeminen siten, että ensimmäinen ryhmä aloittaa sen tekemisen ja toinen leipoo sen loppuun?

9.50–10.00 10 min	Kattaminen	Jos ryhmät eivät ole ehtineet kattaa pöytiä, se tehdään tässä vaiheessa. Jos kattaminen on ehditty tehdä, on syömiselle ja ryhmien tuotosten esittelylle enemmän aikaa.		
----------------------	------------	---	--	--

10– 10.20 20 min	Esitysten läpikäyminen, ruokailu	Käydään läpi ryhmien tuokset ja syödään noutopöytäperiaatteella. Lopuksi pyritään tekemään koonti koko opetuskokeilusta.		Ollaanko opetuksen tavoitteeseen päästy? Minkälaisia asioita oppilaat ovat nostaneet esityksissään esille?
10.20– 10.30 10 min	Jäljelle jääneet jälkityöt	Tehdään lopuksi jälkityöt ja päätetään oppitunti. Oppitunnin lopuksi viemme ständit ruokalaan yhdessä. Tavoitteena on, että lähdemme kaikki yhdessä oppitunnilta.		

Liite 6

Oppilailta saatu palaute

Mitä opit?	Mikä oli parasta?	Mitä olisi voinut tehdä toisin?	Muita terveisiä opettajille
Kasvisruoka on halvempaa, kuinka paljon hävikkiä syntyy ja missä (osassa) hallin kojussa myytävä liha tuotetaan.	Kauppareissu, varsinkin se että mentiin erilaisiin kauppoihin ja vertailtiin niitä, eikä vaan kaikki jonnekin S-markettiin.	Jättää ne etikkasipulit tekemättä. Ehkä 1/100 yläasteikäisestä tykkää etikasta tai sipulista, varsinkaan niistä yhdessä.	Olitte kannustavia ja toitte opetukseen paljon uutta. Kolme kanssanne vietettyä tuntia olivat hauskempia kun kolme jaksoa Silpan kanssa ikinä.
Opin enemmän auttamaan maailmaa. ja ostamaan esim reilua kauppaa koska ne viljelijät saa siitä palkkaa	heikki	ei oikeeen mtn	olitte kivempii ku silpis
hävikkeiden määrä on liian iso'	ruoka	ei mitää	olitte parempia kuin silpa!
tekemään ruokaa paremmin	ruuan tekeminen ja syöminen	noo ehkä vähemmän puhumista	heikki olit best
tekemään ruokaa paremmin	ruuan tekeminen ja syöminen	noo ehkä vähemmän puhumista	heikki olit best
En oikeinoppinut mitään uutta koska olin vain viimeisellä tunnilla.	Ruuanlaitto.	En tiedä.	
erilaisia ruuan tekemistä	yhteistyö ja hauskuus	sama hyviä ruokia	olitte ihania ja hyviä opettAJIA JATKAA SAMALLA LAILLA
hävikkeiden määrä on liian iso'	ruoka	ei mitää	olitte parempia kuin silpa!
reilusta kaupasta ja ekolo kaupasta	ruoka	en tiedä	olitte tosi mukavia :-)
En muista mitään	vapaakerta	lisää suolaa	
opin ruuan vastuusta paljon.	parasta on kun tehtiin burritoja.	en oikeestaan mitään.	Minun mielestä olette jo kotitalouden opettajia (antti,satu,heikki).
Opin tekemään vastuullisia valintoja ruuan suhteen.	Kun käytiin vieraillee kauppaan.	kaikki oli kivaa ei tule mitään mieleen	kiitos Heikki Satu ja Antti käymisestä ja vinkkeistä mitä annoitte ruuan suhteen.